

TÜRÜK

2024, Yıl/Year: 12, Sayı/Issue: 36, ISSN: 2147-8872

TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi
TURUK International Language, Literature and Folklore Researches Journal

Geliş Tarihi / Date of Received: 22.01.2024

Kabul Tarihi / Date of Accepted: 13.02.2024

Sayfa / Page: 45-67

Research Article / Araştırma Makalesi

Yazar / Writer:

 Doç. Dr. Armağan ZÖHRE

Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi,
Filoloji Fakültesi, Türk Filolojisi Bölümü
Kilis 7 Aralık Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi,
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
zohre.armagan@ayu.edu.kz; armaganzohre@kilis.edu.tr

 Rabia YILMAZ

Gümüşhane Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,
Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi
rabiayilmaz1711@gmail.com

BİR ŞAİR MEKTEBİ OLARAK ZÂTÎ

Öz

Klasik Türk edebiyatı içerisinde mektep kavramı bilinen anlamıyla eğitim faaliyetlerinin yürütüldüğü bir kurum olmaktan ziyade günlük hayatın ve iş hayatının yanı sıra şiirle de meşgul olmak isteyen kişilerin istek ve arzuları sonucunda oluşan ve geleneğin devam ettiği bir muhit özelliği taşımaktadır. Bu yönüyle edebî mektep kavramı daha çok şairlerin belirli bir mekânda bir araya geldikleri, kendi aralarında edebiyat ve şiir sohbetleri yaptıkları bir faaliyet alanı olarak düşünülmelidir. Padişah, şehzade, vezir gibi devlet erkânının etrafında oluşan şiir meclisleri, şairlerin kendi aralarında oluşturdukları şura meclisleri ve bazı şairlerin şiir dışında mesleklerini icra ettikleri iş yerleri bu edebî muhitleri oluşturmaktadır. XVI. yüzyılın önemli şairlerinden Zâtî'nin Bâyezid Camii avlusundaki remilci dükkânı, hem şairlerin kendi aralarında toplanarak şiir sohbetleri yaptıkları bir edebî muhit hem de dönemin genç şairleri için edebî mektep konumundadır.

Bu makalede, XV. yüzyılın büyük şairlerinden olan Necâtî'den sonra Anadolu'daki ikinci bir edebî mektep konumunda olan Zâtî mektebi ve bu

mektepte yetişen şairler kaynaklardaki bilgiler ışığında tespit edilmeye çalışılmıştır. Bâkî, Hayâlî Bey ve Taşlıcalı Yahyâ Bey'in yanı sıra Galatalı Kudsî, Kara Fazlî, Selikî, yeğeni Selisî (Ahmed Çelebi), Yaralu-zâde Zekî Çelebi gibi şairlerin Zâtî mektebi müdavimleri arasında olduğu görülmüştür. Elde edilen bilgilere göre Zâtî ile genç şairler arasında nasıl bir usta-çırak veya hoca-talebe ilişkisi olduğu incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk edebiyatı, Zâtî, Edebî muhit, Edebî mektep, Nazire

ZÂTÎ AS A SCHOOL OF POETS

Abstract

In classical Turkish literature, the concept of school has the feature of an environment that occurs as a result of the wishes and desires of people who want to engage in poetry as well as daily life and business life and the tradition continues rather than being an institution where educational activities are carried out as it is known. In this respect, the concept of literary school should be considered as an area of activity where poets come together in a certain place and engage in literature and poetry conversations among themselves. Poetry assemblies formed around state officials such as sultans, princes and viziers, poets' councils comprised of poets among themselves, and workplaces where some poets practice their professions other than poetry constitute these literary environments. The geomancer shop of Zâtî, one of the prominent poets of the 16th century, in the courtyard of the Bayezid Mosque is both a literary environment where poets gather among themselves and have poetry conversations and a literary school for the young poets of the period.

In this article, Zâtî school which is the second literary school in Anatolia after Necâtî, one of the great poets of the 15th century, and the poets trained in this school were tried to be identified in the light of the information in the sources. In addition to Bâkî, Hayâlî Bey and Taşlıcalı Yahyâ Bey, poets such as Galatalı Kudsî, Kara Fazlî, Selikî, his nephew Selisî (Ahmed Çelebi), Yaralu-zâde Zekî Çelebi were among the regulars of Zâtî school. According to the information obtained what kind of master-apprentice or teacher-student relationship existed between Zâtî and the young poets was examined.

Key Words: Classical Turkish literature, Zâtî, Literary environment, Literary school, Nazire

GİRİŞ

Mekteb kelimesi sözlükte “yazmak” anlamındaki “ktb” kökünden gelmektedir ve “okul” anlamındadır (Bozkurt 2004: 5). Buna karşılık mektep kelimesinin edebiyatta -özellikle de klasik Türk edebiyatında- tam olarak bir karşılığı yoktur. Edebiyat alanında son zamanlarda üslûp esaslı çalışmalarda birbiriyle en fazla karıştırılan veya birbirinin yerine kullanılan kavramlar *üslûp* ve *mekteptir*. Üslûp; belli bir görüş ve birikime sahip olan sanatçının edindiği tecrübe ve tavırlarla seçtiği konuyu, biçim ve içeriğin belirlediği vasıta ve yöntemler kullanarak kendisine özgü

kelimelerle anlatımından doğan bir edebî değer unsuru olarak tanımlanır. Klasik Türk edebiyatında, belli bir dönem veya muhteva tarzını yansıtan üslûplara Sebki Hindî, Hikemî Tarz, Türkî-i Basît, Klâsik Üslûp örnek verilebilir. Mektep ise daha çok büyük şairlerin etrafında oluşan ve onların şiir anlayışının hem kendi dönemlerinde hem de sonraki yüzyıllarda muakkiplerince sürdürülen sanat anlayışlarını ifade eder. Fuzûlî Mektebi ve Bâkî Mektebi pek çok klasik Türk edebiyatı araştırmacısı tarafından en çok kabul görenleridir. Şiirde kullanılan nazım şekilleriyle ustalaşmış şairler de birer mektep olarak görülmüştür; gazelde Yahyâ Bey Mektebi, kasidede Nefî Mektebi gibi. Bunların yanı sıra söyleyiş tarzıyla Nedîm Mektebi ve Hikemî Tarzın en büyük temsilci kabul edilen Nâbî'nin takipçileri tarafından Nâbî Mektebi oluşturulmuştur. Fakat bunlar, Batılı anlamda bir mektep olmayıp etkili ferdî üslûpların takibiyle meydana gelen bireysel tasarruflardır (Çetin 2016: 248).

Buna göre klasik Türk edebiyatı içerisinde edebî mektep kavramı, bilinen anlamıyla eğitim faaliyetlerinin yürütüldüğü bir kurum değildir. Bunun yerine günlük hayatının yanı sıra şiirle de meşgul olmak isteyen bireylerin istek ve arzuları sonucunda devam eden bir gelenek olarak düşünülebilir. Yani burada edebî mektep kavramından kasıt daha çok şairlerin belirli bir mekânda bir araya geldikleri, kendi aralarında edebiyat ve şiir sohbetleri yaptıkları bir faaliyettir. Bu anlamda konunun daha iyi anlaşılması için edebî mektep faaliyetlerinin zeminini oluşturan edebî muhit geleneğinden bahsetmek daha doğru olacaktır. Özellikle 12. yüzyılın sonu, 13. yüzyılın başında şekillenmeye başlayan klasik Türk edebiyatında edebî muhit geleneği, her dönemde kendine yer bulmuştur. Osmanlı'nın beylikten güçlü bir İmparatorluk olma sürecinde başta padişahlar olmak üzere sadrazam, paşa gibi devrin önemli devlet büyükleri edebiyat, şiir, müzik, resim vb. güzel sanatlarla ilgi duydukları için bu sanatlarla ilgilenen sanatkârları da himaye altına almış ve onları desteklemişlerdir.

Osmanlı'da edebî muhitler; edebiyatın gelişmesi, şekillenmesi ve yayılmasına katkı sağlamaktaydı. Devleti yönetme vazifesi dışında edebiyata ve şiire düşkün olan Osmanlı padişahları, sarayda düzenledikleri şiir meclislerinde edebiyatın canlı tutulması ve gelişmesine çok büyük katkı sağlamışlardır (İpekten 1996: 15). Bu şiir meclislerine katılan şairler, gösterdikleri marifetlerine göre padişah tarafından gerekli ihsan ve hediyelerle mükâfatlandırılmıştır. Siyasetin yanında ilme ve edebiyata önem veren Avnî mahlasıyla Fatih Sultan Mehmed (1451-81), divan sahibi ilk Osmanlı padişahıdır. Bunun yanı sıra Adlî mahlasıyla II. Bâyezid (1481-1512), Selimî mahlasıyla Yavuz Sultan Selim (1512-1520), Muhibbî mahlasıyla Kanûnî Sultan Süleyman (1520-66), Murâdî mahlasıyla Sultan III. Murâd (1574-94) vd. şiirler kaleme almıştır. Özellikle Kanûnî döneminde İstanbul, kısa zamanda büyük şair ve sanatkârların yetiştiği bir muhit hâline gelmişti (Gürsoy 1996: 190).

Padişahların dışında sadrazam, vezir, paşa gibi önemli devlet büyükleri de kendi konaklarında şairleri bir araya getirerek şiir meclisleri düzenlemişlerdir. Bu sayede saraya yakın olmak isteyen şairler ya da bir takım engeli olması nedeniyle saray çevresine girmesi mümkün olmayan şairler düzenlenen bu şiir meclislerine katılmak istemişlerdir. Fatih'in sadrazamı olan Mahmut Paşa; II. Bâyezid'in kazaskeri Müeyyed-zâde Abdurrahman Efendi, nişancı Tacizâde Cafer Çelebi; Kanûnî'nin sadrazamı İbrahim Paşa, defterdarı İskender Çelebi, kazaskeri Kadri Efendi gibi devletin en yüksek makamından en düşük makamına kadar görev alan devrin büyükleri şiirle

meşgul olmuş ve konaklarını şairlere açmıştır (İpekten 1996: 135). Ayrıca sadrazam Koca Râgıp Paşa da bu geleneği 18. yüzyılda konağında devam ettirecektir (Önal-Kılıç: 147-158). Bu anlamda edebî muhitler, şairlerin kendilerine önemli devlet büyükleri arasında hâmi bulmalarına imkân sağlamıştır.

Osmanlı'daki edebî muhitler edebiyatla ilgilenen şehzadeler sayesinde başkentin dışında Edirne, Konya, Amasya, Manisa, Trabzon gibi sancaklarda da oluşmuştur. Şehzadeler buldukları sancaklarda çevrelerinde toplanan şairlerle şiir meclisleri düzenlemiş ve böylece İstanbul'dan uzak vilâyetlerde şehzade sarayları etrafında daha küçük çapta olmak üzere edebî muhitler meydana gelmiştir (İpekten 1996: 162). Özellikle Fatih, II. Bâyezid ve Kanûnî buldukları sancaklarda önemli ilim ve kültür merkezi meydana getirmişlerdir. Şehzadeler, etrafında oluşan bu ilim ve kültür meclislerinde dost oldukları ve değer verdikleri şairleri, tahta çıkma zamanı gelince yanında buldurmak istedikleri için saraya getirmişlerdir. Kendisini şehzadeye kabul ettiren ve onunla nedim olan şairler için sarayın kapısı açılmış ve bu sayede güçlü bir hâmi bulmuş olurlardı.

Saray ve sancaklarda oluşan bu meclislerin dışında şairlerin bir araya geldikleri şu'arâ meclislerinin varlıkları da bilinmektedir. Bu meclisler, birbirleriyle dost birkaç şairin kendi evlerinde bir araya gelmesiyle veya edebiyatla ilgili bir kimsenin evinde toplanmak suretiyle olurdu (Gürsoy 2016: 190). Edebiyat sohbetlerinin yapıldığı bu muhitlerde şiire yeni başlamış genç şairler, yetenekli ve büyük şairlerle aynı atmosferi solumuştur. Bu evlerden biri, XV. yüzyılın büyük şairlerinden olan Necâtî Bey'in Vefa'daki evidir. Onun evi, aynı zamanda önemli bir edebî mektep özelliği göstermekteydi; XVI. yüzyılın tezkire yazarı Sehî Bey, bu edebî mektebin yani Necâtî Mektebi'nin öğrencilerinden biridir (Kaya 2006: 447).

Şairlerin arasında bir takım meslekler ya da zanaatlar icra edenler bulunmaktaydı. Bu kişiler, dükkânlarında geçimlerini sağlamak için para kazanmalarının yanında edebiyat ortamının oluşmasına da olanak sağlamıştır. İstanbul'da Zâtî'nin remilci dükkânı, Sübutî'nin sah haf dükkânı; Edirne'de Nasuhî ve Safayî'nin attar dükkânı; Bursa'da Şeyhî'nin çakşırı dükkânı vardı. Bu dükkânlar arasında şüphesiz en tanınmış olanı Zâtî'nin Bâyezid Cami avlusundaki dükkânıydı (İpekten 1996: 238). Onun dükkânı tıpkı Necâtî'nin evi gibi uzun yıllar önemini koruyan ve genç şairlerin yetiştiği kayda değer bir edebî mektep konumundaydı.

Bu çalışmada Zâtî'nin Bâyezid Cami yanında bulunan remilci dükkânının edebî bir mektep olarak yeri, Zâtî'nin bu edebî mektepteki konumu ve mektepte yetişen genç şairler ile arasında nasıl bir hoca-talebe ilişkisi olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır.

Zâtî'nin Hayatı ve Sanatı

Hayatı

XVI. yüzyılın tanınmış şairlerinden olan Zâtî, 876/1471-1472 yılında Karesi Vilayetine bağlı Balıkesir kasabasında fakir bir çizmecinin oğlu olarak doğmuştur (Canım 2018: 888). Zâtî'nin nasıl bir eğitim gördüğü konusunda ayrıntılı bilgi olmamakla birlikte kaynaklarda bir hocanın rahle-i tedrisinden geçmediği, kendisindeki şairlik yeteneğinin yanında çok az Farsça bildiği, şiirde ilerlemek için gerekli bilgileri edinmeye çalıştığı, sarf ve nahiv tahsil ettiği, bu arada Müneccim-zâde'den remil ilmini öğrendiği ifade edilir. Katıldığı şiir meclislerinde kendisindeki şiir yeteneğini

fark eden Zâtî, meşhur bir şair olmak hevesi üzerine talihini denemek ve İstanbul gibi büyük bir şehrin imkânlarından istifade etmek niyetiyle II. Bâyezid'in saltanat yıllarında Balıkesir'den İstanbul'a gelmiştir (Kurtoğlu 2013). Bu sayede İstanbul'a gelen şair burada şiir alanında kendini geliştirip, şiir meclislerinde kendini tanıtır ve şiirdeki kabiliyetini gösterdikten sonra dönemin ileri gelen büyüklerinden caize, maaş ve hediye alabilecekti.

Kısa sürede üne kavuşan Zâtî, devrin padişah ve devlet adamlarına kasideler sunarak müreffeh bir hayat sürmeye başlamıştı. Bir gün II. Bâyezid'in huzurunda Zâtî'nin sunduğu gazellerinden birinin bir beyti okunması üzerine “*Allaha yemin iderüm bak dünyâda manâ dükendi dirler. Kesinlikle manâ dükenez. Dünyâ manâ ile doludur. Hüner onu bulmakdur*” diyerek şairi över ve ona memuriyet verilmesini ister (Armutlu 2014: 84). Sağırlığı nedeniyle kendisine verilmek istenen mansıbı elde edemez ve İstanbul dışında kendisine verilmek istenen otuz akçalık tevliyeti de kabul etmez. Sultan Selim'in tahta çıkışını tebrik etmek için yazdığı kasidesine karşılık olarak verilen Balıkesir'deki sâlyânesi ise 1535 senesinde Vezir Ayas Paşa tarafından kesilmiştir (Kurtoğlu 2017: 4). Devamında da Ali Paşa'nın Şahkulu isyanında şehit olması, Müeyyedzâde'nin vefatı ve Tâcîzâde Ca'fer Çelebi'nin öldürülmesiyle müreffeh günleri yerini fakr u zaruret günlerine bırakmıştır (Kılıç 2018: 671). Bu olaylardan sonra hâmişiz kalan şair İstanbul'a ilk geldiği zamanlarda Münecim-zâde'den öğrendiği remilcilik sayesinde Bâyezid Cami avlusunda geçimini sağlamak için bir dükkân açar (Coşkun 2013: 150). Bu dükkân onun için hem geçimini sağlayacağı bir kazanç teknesi hem de remil bahanesiyle dükkâna girip çıkan şairler vasıtasıyla uzak kaldığı edebiyat ve şiir sohbetlerine katılmasına olanak sağlayan bir mekândı. 954/1546'da vefat eden şair, Edirnekapı Mezarlığı'na defnedilmiştir.

Sanatı

Zâtî'nin hayatına bakıldığında kulakları iyi duymaması nedeniyle şiir konusunda asgari bilgilere sahip olması (Coşkun 2013: 150), arzuladığı makam ve mevkilere gelememesi, geçim sıkıntısı vd. nedenlerden dolayı dönemin tanınmış büyük şairlerinden olan Bâkî ve Hayâlî Bey kadar kendine başarılı bir kariyer çizemediği görülür. Fakat yine de döneminde unutulmuş veya daha az tanınan şairlere nazaran ağırlığını ortaya koymayı başarmıştır. Tezkirelere göre Zâtî, dönemindeki şairlerin sultanı ve üstadı olarak görülmüştür. Latîfi, tezkiresinde Zâtî'nin Necâtî'den sonra Anadolu'daki şairlerin üstadı ve gazel şairlerinin öncüsü olduğunu ifade eder ve bundan dolayı ona “İkinci Necâtî” (Canım 2018: 228) denildiğini belirtir. Zâtî'nin yakın dostu ve dönemin tezkirecilerinden olan Âşık Çelebi ise, tezkiresinde şairin tabiatı gereği şiirde yetenekli olduğunu söyleyerek ondaki bu yeteneği, Allah vergisi olarak niteler (Kılıç 2018: 666). Rind-meşrep bir tabiatı olan şairin şiirleri, daha çok aşıkâne ve rindâne tarzda yazılmış yeni manalar ve hayallerle donatılmıştır. Şair, Ahmed Paşa ve Necâtî tesirinde olmakla birlikte şiirlerinde onlar kadar titiz ve seçici davranmamıştır (Kurtoğlu 2013). Özellikle iyice zarurete düştüğü son zamanlarda geçinebilmek için pek çok kişiye kaside sunmuş ve dükkânına gelen âşıklara para karşılığı şiir yazmıştır. Bu sebeple 940/1534'den sonra yazdığı şiirleri arasında aynı mazmunları kullandığı ve diline gelenleri yazmaktan geri durmadığı gibi nedenlerden ötürü kusurlu ve zevksiz olanları bulunmaktaydı (İpekten 1996: 240).

Zâtî'nin en önemli eseri Divanı olup Divanı'nın gazeller kısmı üç ciltten oluşmaktadır. Divan'ında 1825 gazel mevcuttur; bu yönüyle klasik Türk şiirinde en çok gazel yazan şairlerden biridir. Divan'da gazeller dışındaki diğer şiirler, Orhan Kurtoğlu tarafından çalışılmıştır.¹ Divanı dışında Şem' ü Pervâne mesnevisi, Edirne Şehrengizi, Letâyif ve Mektup adlı eserleri bulunur.

1. ZÂTÎ MEKTEBİ

XVI. yüzyılın büyük şairlerinden biri olan Zâtî, tezkirelerin aktardığı bilgilere göre doğuştan şair yaratılışlı biridir (Kılıç 2018: 666). Zâtî köklü bir eğitim almamış olmasına rağmen şiire olan yatkınlığı sonucunda, şiir konusundaki gerekli bilgileri öğrenmeye çalışarak kendi kendini yetiştirmeye çalışmıştır. Bunun için de en başta Anadolu'nun önemli kültür ve ilim merkezlerinden biri olan İstanbul'a gelmiştir; burada katıldığı şiir meclislerinden birinde dönemin usta şairlerinden Necâtî'nin önce dikkatini, sonra da bolca takdirini kazanmıştır. Hatta XVI. yüzyıl Anadolu'sunda Necâtî'den sonra döneminin ustası sayılmıştır (Canım 2018: 228; Kılıç 2018: 666; Sungurhan 2017: 367). Onun üstad olarak görülmesinde özellikle ilk önce İstanbul Bâyezid Cami avlusunda açıp daha sonrasında yaşlandığı için evine yakın Koca İbrahim Paşa Hamamı çarşısına taşıdığı remil dükkânının payı büyüktür.

Zâtî, bu dükkân sayesinde devrindeki birçok şairin üstadı, hocası olmuştur. Kara Fazlî, Galatalı Kudsî, Bâkî, kayınbiraderinin oğlu Selîsî (Ahmed Çelebi), Selîkî (İpekten 1996: 239), Taşlıcalı Yahyâ Bey ve Hayâlî Bey (Çavuşoğlu 1981: 68) gibi daha birçok şair Zâtî'nin öğrencilerindendi. Kandî, Keşfî ve kardeşi Hasbî, Basirî, Âşık Çelebi ise şairin dostlarından olup yine dükkânın müdavimlerindendi (İpekten 1996: 239). Zâtî, sanatıyla devrindeki şairlere ustalığını ve büyüklüğünü kabul ettirmiştir. Devrindeki birçok şair –başta Bâkî olmak üzere- onun rahle-i tedrisatından geçmiştir (Çavuşoğlu 1981: 23).

Şairin geçimini sağlayabilmek için açtığı remil dükkânı, zamanla birçok şairin uğradığı ve toplandığı bir mekân hâlini almıştır. Burası yarım asra yakın bir zaman adeta mektep vazifesi görmüştür; genç şairler, önceleri fal baktırmak bahanesiyle gelirler, şiirlerini çıkarıp okurlar, sonraları daha serbestçe gelir ve üstadın fikrini alarak ondan istifade ederlerdi (İpekten 1996: 238). Bu anlamda Zâtî, şifâhî tenkid ve sohbetleriyle, gençlerin şiir sanatında bilgisini arttırırken kendisi de onların taze şiirlerinden faydalanmıştır (Banarlı 1983: 573). Zâtî, genç şairlerin kendisine okuduğu şiirlerde beğendiği ince manalar, hayaller ve mazmunları hafızasına yerleştirip daha sonra kendi şiirlerinde kullanmış ve bu şiirlerini de divanına eklemiştir (Kılıç 2018: 668). Bu yönüyle de başta dönemin tezkireleri olmak üzere klasik Türk edebiyatı alanında yazılan kitap, makale vs. kaynaklarda intihalle suçlanmıştır.

Klasik Türk edebiyatında büyük şairlerin etrafında çoğunlukla nazireye dayalı bir mektep oluşmuştur. Genç şairler, bir şaire türlü yönlerden kendilerini yakın bulanlar ve ona hayranlık duyanlar, peyrevi oldukları şair kadar şöhretli olmayanlar; şiir sanatına vakıf olmak, edebiyatın aktüel dünyasında tanınmak/bilinmek, usta şairle boy ölçüşmek ve onu geçebilmek gibi sebeplerle nazire yazmışlardır (Kaplan 2022: 65). Zâtî'ye nazire yazan kişiler arasında etrafında toplanan genç şairler de bulunmaktadır ancak Zâtî Mektebi'nin temelini sadece nazireye dayandırmak eksik olacaktır. Zâtî Mektebi, belirli bir mekân bağlamında gerçekleşen bir oluşumdur; en azından

¹ Kurtoğlu, Orhan (2017). "Zâtî Dîvânı (Gazeller Dışındaki Şiirler)", Ankara: KTB Yayınları.

kaynaklarda yer alan bilgilerden yola çıkarak bu yönde olduğu düşünülebilir. Söz gelimi bu durum, öğrencilerinden Bâkî'nin şiir tarzı ve hayat görüşü ekseninde meydana gelen Bâkî Mektebi'nde çok daha farklıdır. Bâkî, devrinde hocası Zâtî'yi bile gölgede bırakmış, somut anlamda herhangi bir mektebe bağlı kalmadan hem kendi döneminde hem de kendisinden sonraki dönemlerde takipçilerini kazanmıştır. Onun şiir tarzını ve hayat görüşünü benimseyen şairler tarafından örnek alınmış şiirlerine çokça nazireler yazılmıştır.

Zâtî'nin Bâyezid Cami yanındaki bu küçük dükkânı, dönemin birçok genç şairi için bir edebiyat mektebi vazifesi görmekteydi. Şair, burada kendi zekâsı ve üslûbuyla şiir ve edebiyat konusundaki bilgilerini genç şairlere aktarmış ve bu genç şairler tarafından bir üstat veya öğretmen olarak kabul edilmiştir.

2. ZÂTÎ MEKTEBİNDE YETİŞEN ŞAİRLER

Zâtî'nin mektep konumunda olan dükkânına Bâkî, Hayâlî Bey, Taşlıcalı Yahyâ Bey gibi devrinin büyük şairlerinin yanı sıra divanı olan olmayan, ismi bilinen bilinmeyen pek çok şair gelip gitmekteydi. Şairin dükkânına gelen genç şairler arasında sayıları az da olsa ilerde üstatları olarak gördükleri Zâtî'yi bile gölgede bırakacak derecede güçlü şairler yetişmiştir.

2.1. Bâkî

Zâtî'nin dükkânına gelen genç şairlerin başında daha sonra XVI. yüzyıl klasik Türk şiirinin büyük divan şairlerinden olacak olan Bâkî (ö. 1600) gelmektedir. Bâkî edebiyat dünyasına bu dükkân aracılığıyla girmiş, şiirini ve yeteneğini Zâtî'ye beğendirerek bahtiyarlığa ermiştir (Çavuşoğlu 1981: 68). Gelibolulu Mustafa Âlî Tezkiresi'nde Bâkî'nin, Zâtî'nin öğrencilerinden olduğu ve şiir sanatını ondan tahsil ettiği söylenir. Hatta "Zehî mu'allim sâhib-hüner zehî şâkird (İşte hüner sahibi bir öğretmen, işte onun öğrencisi)" mısra'ı (İsen 2017: 138) bu hoca-talebe ilişkisini ispatlamaktadır.

Bâkî gençlik döneminde yazdığı ilk şiirlerini, üstadı olarak gördüğü Zâtî'ye getirip gösterirdi. Bâkî, Zâtî'nin dükkânına ilk gelişinde, "Her kaçan gönlüme fikr-i ârız-ı dilber düşer/Güyyâ mir'âta 'aks-i pertev-i hâver düşer" (Bâkî) (G.119/1) matla'lı gazelini okumuş; Zâtî, bu gazeli onun yazmış olabileceğine inanmamış ve ona başkasının şiirini çalmanın kötü bir huy olduğu hakkında nasihat etmiştir. Ancak Bâkî, şiiri kendisinin yazdığı konusunda ısrar etmesi üzerine kendi Divanı'ndan bazı yerler gösterip onu imtihana tabi tutmuş; Zâtî'nin kulaklarının ağır işitmesi nedeniyle üstadının kendisine gösterdiği şiirlerin önemli yerlerini parmağıyla göstererek izah etmek zorunda kalmıştı (İpekten 1993: 16).

16. yüzyıl tezkirecilerinden Kınalızâde Hasan Çelebi, Bâkî'nin hocası Zâtî tarafından intihalle suçlanması hadisesini birebir Bâkî'den dinleyerek tezkiresinde anlatmıştır:

"Kendüleri hikâyet iderler ki bu gazeli didükde ol zemânda re'is-i şu'arâ-yı Rûm ya'nî Mevlânâ Zâtî merhûma iletdükde hadâset-i sinnimüz olmagın bu eş'âr-ı bî-şümâr zâde-i tab'um oldugına ihtimâl vormeyüp kân-ı cinânından cevâhir-i nasîhati nisâr ve sadef-i derûnından dürer-i pendî îsâr idüp didi ki kimesnenün hizâne-i eş'ârı ve ceyb-i güftârına mânend-i çenâr el uzadursan şahne-i rûzgâr dest-i vücûdunu kûtâh itdügünde iştibâh yokdur ve her kesün ki ebkâr-ı efkârını zûr u zâr ile sînene çekesin mazhar-ı

‘itâb u ‘ikâb olacagunda şübhe vü irtiyâb yokdur. Ben dahi gâyet-i hacâlet ü şerm-sâriden çok söz söylemege iktidârım olmayup hayır şi‘r benümdür.

Mısrâ‘: Ey pîr-i safâ-bahş u letâ‘if-âsâr

Degülüm tıfl ki hâyîde idinem iftâr

didüm âhir merhûm kendi Divânından ba‘z-ı ebyât gösterüp mahall-i nezâket ve gûşe-i letâfeti kankıdur diyü beni imtihân eyledi. Merhûm-ı merkûmun samemi olduğundan hergiz sahâ‘if-i eş‘ârına engüşt-i i‘tirâz konmamış iken ol eş‘ârun gûşe-i nezâketine barmak ile işâret eyledüm. Egerçi mezbûrun bu itdüğü hâletden bana küllî hacâlet geldi idi ammâ ki gönlümden yine hazz eyledüm ki şi‘rüm lâyıık-ı kabûl olmuş ve tahsîn ü âferîn mertebesine vusûl bulmuş” (Sungurhan 2017: 226-227).

Zâtî, öğrencisinin gözünde Anadolu şairlerinin reisi ve değerli bir şair olarak görünmüş ve birçok kaynakta da, “Reîs-i Şu‘âra-yı Rûm”ı olarak anılmaktadır. Zâtî, Bâkî’deki şairlik kudretini gençliğinde fark etmiş olmalı ki bir gün dükkânına geldiğinde onun kendisine okuduğu bir matla‘ beytini çok beğenmiş ve devamını gazel yaparak kendi Divan’ına eklemiştir. Şairin yakın arkadaşı ve 16. yüzyıl tezkirecilerinden Âşık Çelebi, tezkiresindeki bu hadiseyi nakletmiştir:

“Zâtî-i merhûm ki dünyâda bir zâtıdur, şi‘r-i gayra nisbet ‘ârızî ve ana nisbet zâtîdür. Dir idi ki şi‘rüm devri sürüldi ve şu‘arânun defteri dürüldi. Ammâ ol nesne ki dehân-ı dil-ber gibi bahş-ı gâ‘ib olup verâ-yı revâk-ı kümûnda bâkîdür, ana sebeb zuhûr-ı tab‘-ı bâkîdür hattâ

Matla‘: Kaddümi çenk eşkümi rûd eyledün

Cismüm âteş cânımı ‘ûd eyledün

matla‘ın Bâkî Çelebi didükde Zâtî alup itmâm idüp dîvânına ilhâk eylemişdür ve Bâkî gibi şâ‘irün şi‘rin almak ‘ayb degüldür diyü

Şâ‘ir-i sihr-âferîndür şâ‘ir-i sihr-âferîn

Âferîn ol tab‘-ı nâzük-bâra eyler âferîn

ittifâk eylemişdür” (Kılıç 2018: 175).

Zâtî’nin bu hareketi dönemin tezkirecileri tarafından ayıp karşılanmış olmasına rağmen Bâkî için bir nevi referans niteliğinde sayılır. Çünkü Bâkî, Zâtî’nin dükkânına gelip giden genç şairler arasında en yeteneklisiydi (İpekten 1993: 15). Kınâlızâde Hasan Çelebi, tezkiresinde Bâkî’nin şaire başka bir gün “Gülşen istersen işte meyhane/Gül-i handan gerekse peymâne” matla‘lı yeni bir gazelle geldiği; şairin bu gazeli çok beğendiği ve Bâkî’nin şairlik kudretine inandığı (Sungurhan 2017: 226) anlatılmaktadır.

Pervâne Bey Mecmuası’na göre Bâkî’nin, hocası Zâtî’nin iki adet gazeline nazire yazmış olduğu görülür.² Bahsedilen zemin şiirler ile nazirelerin matla‘ beyitleri şunlardır:

² Gynaş, Kamil Ali (hzl.) (2017). Pervâne B. Abdullah, Pervâne Bey Mecmuası, Ankara: KTB Yayınları, s.1439, s.2101, s.2102.

Zâtî:

Niçe yıldur ki dilâ gelmedi bir rûz-i şerîf

Menzilüm ide müşerref gele bir yâr-i zarîf (G.633/1)

Bâkî:

Bize bir rind-i cihân olsa vü bir yâr-i zarîf

Her ne kıldan dir iseñ çalsa velî olsa harîf³

Zâtî:

Kudûmundan sanursun ey ecel derdnâkem ben

Tabîbüm gelmedi ben hastaya ana helâkem ben (G.1193/1)

Bâkî:

Cefa tîğıyla cânâ lâle gibi sîne-çâkem ben

Onulmaz derde düşdüm dâğum ile derdnâkem ben⁴

Dönemin tezkirelerinde hem Zâtî hem de Bâkî biyografisi içerisinde iki şairin tanışmanın ötesinde hoca-talebe anlamında bir bağlarının olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle Kınalızâde Hasan Çelebi Tezkiresi'ndeki Bâkî biyografisinde tezkirecinin aktarımıyla Bâkî'nin gençliğinde şairin dükkânına giderek şiirlerini gösterdiği ve takdirini kazandığı bilgisi birinci ağızdan anlatılır. Kaynaklarda verilen bilgilerden hareketle XVI. yüzyılın büyük şairlerinden olan Bâkî'nin, Zâtî'nin öğrencisi olduğu açıkça görülmektedir.

2.2. Hayâlî Bey

Şairin dükkânına gelip giden genç şairlerden biri de XVI. yüzyılın meşhur divan şairlerinden olan Hayâlî Bey (ö. 1557)'dir. Hayâlî gençliğinde Zâtî'yi üstat olarak kabul etmiş ancak sonrasında padişah ve sadrazamın muhitine girince saray dışındaki zorluk çeken şairlerle ilgisini kesmiş ve hatta onları hakir görmeye başlamıştı. Bu sebeptendir ki Zâtî ve etrafında toplanan şairler onu hiç sevmezlerdi (İpekten 1996: 239-240).

Âşık Çelebi, tezkiresinde iki şairin hoca-talebe ilişkisinin sonrasında düşmanlığa dönüşmesini şu şekilde bahsetmiştir:

“Merhûmuñ aslâ Hayâlî ile yılduzı barışmazdı ve niçe kimesneler dîk-i efyûnla ikisini bir kazana koyup kaynatsalar kanları birbirine karışmazdı. Her zemânda Hayâlî'yi yâd itse şu'arâ içinde kitâbidur diyü Şâh u Gedâ ve Gencîne-i Râz'ına ihâm iderdi ammâ Hayâlî kitâbı degüldür cengânedür dirdi... Zâtî, Hayâlî'nüñ kanına aş yirürdi, bulsa etin yirdi” (Kılıç 2018: 673).

Hayâlî'nin remil dükkânına devam ettiği zamanlar olmalı ki şairin “mı var” redifli bir gazelini tahmis etmiştir. Bahsedilen Zâtî'nin gazeli ile Hayâlî'nin tahmisi şudur:

3 Pervâne Bey Mecmuası'nda sözü edilen gazel, Bâkî Divanı'nda bulunmamaktadır.

4 Pervâne Bey Mecmuası'nda sözü edilen gazel, Bâkî Divanı'nda bulunmamaktadır.

Zâtî:

N'olduñ inlersin felek her-câyi cânânuñ mı var

Her makâmı seyr ider bir mâh-ı tâbânuñ mı var (G.406)

Hayâlî:

I. Bend

Cânuña âteş urur bir mihr-i rahşânuñ mı var

Sînede dâg-ı gamından nâr-ı sûzânuñ mı var

Subha dek şebnem döker bir çeşm-i giryânuñ mı var

Nolduñ inlersin felek hercâyî cânânuñ mı var

Her makâmı seyreder bir mâh-ı tabânuñ mı var

V. Bend

Ey Hayâlî 'aşka kul olalı sultânsın yine

Ya'nî bir hûrî-veşüñ hüsnüne hayrânsın yine

Bir melek sûretlünün derdi ile nâlânsın yine

Zülf ü dilber gibi ey Zâtî perîşânsın yine

Cevri bî-had yohsa bir yâr-i perîşânuñ mı var (Tarlan 1945: 93)

Âşık Çelebi, tezkiresinde Hayâlî'nin Zâtî'nin gazelini tahmis etmesini şu şekilde aktarmıştır:

“Hayâlî gerçi evâ'il-i hâlinde Zâtî'ye mu'tekîd belki mukallid imiş hattâ Zâtî'nün bir gazelin tahmîs eylemişdür ki elân dîvân-ı Hayâlî'de mestûrdur andan gayrı şâ'irün gazelin tahmîs itmemişdür⁵. Matla'ı budur ki Matla'-ı Zâtî: N'olduñ inlersin felek her-câyî cânânuñ mı var/Her makâmı seyr ider bir mâh-ı tâbânuñ mı var” (Kılıç 2018: 673).

Zâtî'nin şiiirlerine hem kendi çağdaşı şairler hem de kendisinden sonra yaşamış şairler tarafından nazireler yazılmıştır. Hiç şüphesiz ki bu şahsiyetlerin arasında dükkânına gelip giden öğrencilerinin yazdığı nazireler, Zâtî'nin şiiirdeki kudretini göstermeleri bakımından çok kıymetlidir. Pervâne Bey Mecmuası'na göre Hayâlî'nin Zâtî'ye yazmış olduğu toplam dokuz adet naziresi bulunur.⁶ Bu anlamda Zâtî'nin öğrencileri arasında kendisine en çok nazire yazan kişi Hayâlî Bey'dir. Bahsedilen zemin şiiirler ile nazirelerin matla' beyitleri şunlardır:

Zâtî:

5 Hayâlî Bey Divanı'nda Zâtî'den başka kendisinin 1 gazelini, Muhibbî'nin 2 gazelini ve Ca'fer Çelebi'nin 1 gazelini tahmis ettiği görülür. Buna göre Âşık Çelebi tezkiresini kaleme alırken Hayâlî'nin sadece Zâtî'yi tahmis ettiği fakat tezkirenin yazıldıktan sonra şairin diğer şahısları da tahmis ettiği düşünülmektedir.

6 Gynaş, Kamil Ali (hızl.) (2017). Pervâne B. Abdullah, Pervâne Bey Mecmuası, Ankara: KTB Yayınları, s.666, s.734, s.928, s.929, s.1901, s.1903, s.2146, s.2147, s.2280, s.2281, s.2529, s.2662, s.2665.

N'olduñ inlersin felek her-câyi cânânuñ mı var⁷
Her makâmı seyr ider bir mâh-ı tâbânuñ mı var (G.406)
Hayâlî Bey:
Gül yüzüñde ey perî zülf-i perîşânuñ mı var
Gülşen-i cennetdür anda tâze reyhânuñ mı var (G.29)
Zâtî:
Câm-i 'ışk ile şular kim mest ü bî-hûş oldılar
Ma'rifet lü'lü'sine deryâ-yi pür-cûş oldılar (G.351)
Hayâlî Bey:
Lâleler sahn-i gülistânda kadeh-nûş oldılar
Güft ü gûy-i bülbüle güller kamu gûş oldılar (G.3)
Zâtî:
Dimiş ol meh şeb-i vasla nice müsta'cil olur
Bir demi rûz-i firâkuñ niçe yüz biñ yıl olur (G.437)
Hayâlî Bey:
Tâli'ümde bu gönül her kime kim mâ'il olur
Görimez bir gün anuñ mâh-i cemâlin yıl olur (G.2)
Zâtî:
Levh-i 'ışka yazılaldan ey perî adum benüm
Âh kim levh ü kalemden geçdi feryâdum benüm (G.889)
Hayâlî Bey:
Her kaçan nâz eylese ol serv-i âzâdum benüm
Sîneden çıkmak diler rûh-i ferah-şâdum benüm (G.10)
Zâtî:
Âhum atar urduginca subh-dem ruhsâra su
Nâleler peydâ olur tokınduginca nâra su (G.1220)

7 Yukarıda verilen Zâtî'nin "mı var" redifli gazeli, Pervâne Bey Mecmuası'nda zemin şiirken Hayâlî Bey'in şiiri ise nazire şiir olarak yer almaktadır. Ancak Musa Tılfarlıoğlu "Necâtî Bey'in Divanı'nda Bulunmayan Bir Gazeli ve Bu Gazele Yazılan Nazireler" isimli çalışmasında Zâtî'nin "mı var" redifli gazelinin aslında Necâtî Bey'in Divanı'nda yer almayan aynı vezin ve redifli bir gazeline nazire yazılmış olabileceğini tespit etmiştir. (Tılfarlıoğlu 2022: 417). Dolayısıyla Hayâlî Bey, Pervâne Bey Mecmuası'ndaki aynı vezin ve redifli nazire şiirini Zâtî'ye değil Necâtî'ye yazmış olması muhtemeldir.

Hayâlî Bey:

Dökse ger çeşmüm habâbı sen semen-ruhsâra su
Kanlu yağum gibi boyansun kızıl kanlara su (G.2)

Zâtî:

Gelseñ ey kasr-i cefâ mi'mârı ben hâk üstine
Sâyeler saldı sarây-i kadrüm eflâk üstine (G.1311)

Hayâlî Bey:

Âsitânuñda yüzüm ferş eyledüm hâk üstine
Bir kadem bassañ yiridür çeşm-i nemnâk üstine (G.9)

Hayâlî Bey:

Dâglar kim zeyn olupdur cism-i sad-çâk üstine
Berg-i güllerdür ki düşmiş gûyiyâ hâk üstine (G.10)

Zâtî:

Her kaçan bâd-i sabâ kûy-i nigârumdan ese⁸
Añdurur zülf-i hevâsın bu dil-i pür-hevese

Hayâlî Bey:

İde mi meyl ser-i zülf-i dil pür-hevese
Bâl açup uça mı şeh-bâz-i şikâr megese (G.14)

Zâtî:

Gerçi kim mikdârdur kendüm hemân erzen gibi
Dâglar var yüregümde her biri hırmen gibi (G.1761)

Hayâlî Bey:

Ol kadar virdüm hevâya kendümi hırmen gibi
Kâ'inât-i cev görindî gözüme erzen gibi (G.97)

Zâtî'nin divanı içerisindeki bir manzumesinde Hayâlî'yi hicvettiği görülür.⁹ Bahsedilen manzumenin matla' beyti şudur:

Hayâlî'nün yüzine tü gelüpdür lîk çıblakdur

Murâdum vasf idüp anı b.. arkıyla tonatmakdur (N.5/1)

⁸ Pervâne Bey Mecmuası'nda bahsedilen bu gazel, Zâtî Divanı'nda bulunmamaktadır.

⁹ Bu şiir, Zâtî'nin "Letâyif" adlı eserinde de yer almaktadır (Çavuşoğlu 1970: 50).

Şairin de Hayâlî Bey'e yazdığı nazireleri bulunur. Pervâne Bey Mecmuası'na göre Zâtî'nin, Hayâlî Bey'in dört gazeline nazire yazdığı görülür.¹⁰ Bahsedilen zemin şiirler ile nazirelerin matla' beyitleri şunlardır:

Hayâlî Bey:

Ey sanem ş'ol hâl kim konmuş o hadd-i mehveşe
Kâfir-i Hindû-durur kim secde eyler âteşe (G.17)

Zâtî:

Her kaçan kim sînemüñ ey dil nişânı depreşe
El urur ol mâh-peyker kavs ü tîr ü ter-keşe (G.1258)

Hayâlî Bey:

Seyr idenler öldüğümde sonra sînem dâgını
Diyeler devrân söyündürdi belâ ocagını (G.16)

Zâtî:

Bâg ü râguñ kîmyâ itmiş Hudâ topragını
Zerdini ezhârüñ altun eyledi sîm agını (G.1723)

Hayâlî Bey:

Bülbül-i gül-zâr-i mihnetdür dil-i gamnâkümüz
Aña gûyâ kim kafesdür sîne-i sad-çâkümüz (G.195)

Zâtî:

Seyr ider bir hoş fezâda murg-i rûh-i pâkümüz
Aña sanmañ kim kafesdür sîne-i sad-çâkümüz (G.498)

Hayâlî Bey:

Habîbüñ kâbe kavseyini rumûzın sûfi benden sor
Muhammed âlninüñ mâhiyyetin Veyse'l-karen'den sor (G.25)

Zâtî:

Geçürdi 'ışkı başumdan anuñ derdini benden sor
Tabîbüm derd-i bî-dermânı başından geçenden sor (G.339)

Kaynaklara göre Zâtî'nin dükkânına uğrayan genç şairlerin içinde Hayâlî'nin ismi geçmekte fakat iki şair arasında nasıl bir hoca-talebe ilişkisi olduğu ile ilgili herhangi bir bilgi

10 Gıynaş, Kamil Ali (hızl.) (2017). Pervâne B. Abdullah, Pervâne Bey Mecmuası, Ankara: KTB Yayınları, s.1057, s.1060, s.1141, s.1142, s.2250, s.2551, s.2920.

bulunmamaktadır. Ayrıca dönemin tezkirelerinde iki şair arasında hoca-talebe ilişkisinden ziyade iki şair arasındaki düşmanlık veya çekememezlik üzerinde durulmuştur.

2.3. Taşlıcalı Yahyâ Bey

XVI. yüzyılda divan ve hamse sahibi bir şair olan Taşlıcalı Yahyâ Bey (ö. 1582) de Zâtî'nin dükkânına gelen şairler arasında yer almaktadır. Kaynaklarda Yahyâ Bey'in şairin dükkânına uğraması dışında hoca-talebe ilişkisi açısından nasıl bir bağları olduğu konusunda detaylı bir bilgi bulunmamaktadır. Dönemin tezkirecilerinden Âşık Çelebi, tezkiresinde Zâtî'nin Bâkî'yi gençliğinde takdir etmesinin yanı sıra Yahyâ Bey'i çok hafife aldığını belirtmiştir. Ancak Zâtî'nin kendisine karşı bu tutumuna karşın Yahyâ Bey ona saygıda kusur etmemiş şairin cenazesine katılarak hizmet etmiştir:

“Yahyâ Beg dahı hâzir idi dâmen-der-miyân hıdmete mübâşir idi, hıdmetinde çok yildi yüpürdi, vâfir götürdi. Cânına ağır gelmesün Zâtî sıhhatinde anı tahfif iderdi belki andan ref'-i teklif iderdi, ol anuñ sıkletine tahammül itdi” (Kılıç 2018: 287).

Pervâne Bey Mecmuası ve Mecma'ı'n-Nezâ'ir'de Yahyâ Bey'in Zâtî'nin “baña” redifli bir gazeline nazire yazdığı görülmektedir.¹¹ Bu nazirenin dışında iki şair arasında hoca-talebe ilişkisine dair herhangi bir kanıt bulunmamaktadır. Bahsedilen zemin şiir ile nazirenin matla' beyti şöyledir:

Zâtî:

Şevk ile bir gün eger kim ol kamer-tal'at baña

Gösterürse yüzini yüz gösterür devlet baña (G.15)

Yahyâ Bey:

Şol cefâ taşı ki senden irişür kat kat baña

La'lden kıymetlidir ey hâce-i behcet baña (G.11)

Pervâne Bey Mecmuası'na göre Zâtî de talebesi Yahyâ Bey'in iki gazeline nazire yazmıştır.¹² Bahsedilen zemin şiirler ile nazirelerin matla' beyitleri şunlardır:

Yahyâ Bey:

Ganîdür 'ışk ile gönülüm ne mâlüm ne menâlüm var

Ne vasl-i yâra handânam ne hicrândan melâlüm var (G.59)

Zâtî:

Yine bu taht-i dilde bir şeh-i Yûsuf-cemâlüm var

Mahabbet Mısr'ınuñ sultâniyam gâyet celâlüm var (G.489)

Yahyâ Bey:

11 Gıynaş, Kamil Ali (hzl.) (2017). Pervâne B. Abdullah, Pervâne Bey Mecmuası, Ankara: KTB Yayınları, s.157, s.162. ; Köksal, M. Fatih (hzl.) (2017). Edirmeli Nazmî, Mecma'ı'n-Nezâ'ir (İnceleme-Metin), Ankara: KTB Yayınları, s.114, s.115.

12 Gıynaş, Kamil Ali (hzl.) (2017). Pervâne B. Abdullah, Pervâne Bey Mecmuası, Ankara: KTB Yayınları, s.656, s.657, s.1666, s.1667.

Ey kara günlü seher gibi agardı sakaluñ

Haberuñ yok kefenuñ boynuña dakdı eceluñ (G.221)

Zâtî:

Gözüñ aç ey kara günlü agarupdur sakaluñ

Seni penbeyle bogar şeb gibi subh-i eceluñ (G.701)

Kaynaklarda verilen bilgilerden hareketle Yahyâ Bey'in Zâtî'nin öğrencisi olduğu bilgisine net olarak ulaşmak mümkün değildir. Zira dönemin tezkirelerinde Yahyâ Bey'in Zâtî'nin dükkânına gelen genç şairlerden olduğu bilgisi yer almaz. Mehmet Çavuşoğlu'nun "*Divanlar Arasında*" kitabında Zâtî'nin öğrencileri arasında ismi geçmekte ancak bu konu hakkında detaylı bilgi bulunmamaktadır.

2.4. Galatalı Kudsî

Zâtî'nin dükkânına gelip ona şiirlerini gösteren şairlerden biri de XVI. yüzyılda yaşamış olan Galatalı Kudsî'dir. Latîfî, tezkiresinde Kudsî'nin talebeliğinden "*Belde-i Galatadan ümenâ zümresinden Zâtî şâkirdlerinden kâbil-i şân u sühan-fehm ve ehl-i 'irfân idi*" (Canım 2018: 428) şeklinde bahsetmiştir.

Pervâne Bey Mecmuası'nda Kudsî'nin şaire yazmış olduğu bir naziresi bulunur.¹³ Bahsedilen zemin şiir ile nazirenin matla' beyti şudur:

Zâtî:

Baña şeh-bâz-i mahabbet didi bir gün o melek

Kâf-i 'ışkında dimezsem n'ola sîmurga sinek (G.706)

Kudsî:

Diler iseñ iki dil hançer ile işte yürek

Sevdüğüm iki gönüllü dimesünler baña tek

Kaynakların verdiği bilgilere göre Kudsî'nin Zâtî'nin öğrencilerinden olduğu zikredilmekte fakat Kudsî'nin bu öğrenciliği hakkında daha fazla bir bilgi bulunmamaktadır.

2.5. Kara Fazlî

Gül ü Bülbül adlı mesnevisiyle tanınan ve XVI. yüzyıl divan şairi olan Kara Fazlî (ö. 1564) da Zâtî'nin öğrencisi olup şairle kurduğu samimi ilişki sayesinde sarayla tanışmış ve o çevreye girmiştir (Armutlu 2014: 88). Kara Fazlî, şiirde kendini geliştirmek adına şairin dükkânına devam etmiş ve zamanla hocası Zâtî'nin takdirini kazanmıştır. Şu'arâ tezkirelerinde Bâkî dışında Zâtî ile hoca-talebe ilişkisi bağlamında ismi en çok zikredilen şair Fazlî'dir.

Âşık Çelebi Tezkiresi'nde;

13 Gıynaş, Kamil Ali (hızl.) (2017). Pervâne B. Abdullah, Pervâne Bey Mecmuası, Ankara: KTB Yayınları, s.1554, s.1557.

“Sarf u nahv okudukdan soñra Üskübî Riyâzî-i merhûm yanında olup vâfir Fûrs okıdı. Ba ‘dehu şî‘re heves idüp Zâtî‘ye mürâca‘at itmege hasr-ı evkât idüp sâ‘ir eşgâli kodı. Zâtî dahı mezbûra mahsûs şâkirdümdür ve şî‘r-perverdümdür dirdi. Muttasıl şî‘re çalışur ve dürişürdi ve şî‘r dir işidürdi” (Kılıç 2018: 518-519).

Gelibolulu Âlî Tezkiresi’nde;

“Bir zamân Zâtî merhûmuñ dükkânına mülâzemet itmiş. Mâbeynlerinde üstâd u şâgird mu‘âmesi mukarrer olup hakikati tahkika yetmiş. Mevlânâ ‘Âşık kavlince bir mikdar nahv u sarf gördükden soñra Riyâzî merhûmdan Fûrs okumuş (İsen 2017: 260-261).

Beyânî Tezkiresi’nde;

“Nazm-ı eş‘âra sarf-ı enzâr idüp evkâtı musâhabet-i Mollâ Zâtîye mahsûr ve şî‘riyle müşâ‘areye maksûrdur. Zâtînin tilmîz-i hâssı geçinüp anunla müfâhâre iderdi” (Sungurhan 2017b: 148).

Kınalızâde Hasan Çelebi Tezkiresi’nde;

“Mebâdî-i ahvâlinde tahsîl-i ‘ilm-i sarf u nahva iştigâl itdükden sonra nazm-ı eş‘âr-ı âbdâra sarf-ı kuvâ vü enzâr idüp evkâtını dükkân-ı Zâtîye hasr ve hâl ü kâlini nazm-ı şî‘r-i bî-misâle kasr itmiş idi. Merhûm Zâtîye tamâm ihtisâs idüp mezbûra şâkird-i hâss geçinürdi” (Sungurhan 2017a: 666-667).

Riyâzî Tezkiresi’nde;

“Zâtî merhûmuñ tab‘-ı safâ-âyîni âyîne-dârı olmagla ol üstâd-ı fenn-i sühandan tûtî-vâr ta‘allüm-i semt-i güftâr itmiş idi” (Açıkgöz 2017: 256).

Kara Fazlî, şairin dükkânına devam eden genç şairlerden farklı olarak hocasının takdirini fazlasıyla kazanmıştır. Öyle ki Beyânî Tezkiresi ve Hasan Çelebi Tezkiresi’ne göre 936/1530 yılında Kanûnî Sultan Süleyman’ın oğlu Şehzade Mehmed’in sünnet düğününde şairler kasidelerini okumuş, sırası gelen Zâtî kendi kasidesini okuduktan sonra Kara Fazlî isminde şiirde yetenekli bir öğrencisi olduğunu ve izin verilirse bu yeteneğini gösterebileceğini söylemiştir. Bunun üzerine Kara Fazlî da padişahının huzurunda hocası Zâtî gibi dönemin diğer önemli şairlerinin bulunduğu bir ortamda kasidesini okuma fırsatını yakalamış ve bu olay vesilesiyle divan kâtibi görevine getirilmiştir. Bu hadise tezkirelerde şu şekilde nakledilmektedir:

Beyânî Tezkiresi’nde;

“Şehzâde Sultân Mehmedün sûrı hitânında Mollâ Zâtî ser-defter-i şu‘arâ olmagla cümleden mukaddem kasîdesin okudukda bir kâmil şâkirdüm vardur. İcâzet buyurulursa kasîdesin gelsün okısun dir. Kendünün akabince anun kasîdesin okımuşdur” (Sungurhan 2017b: 148).

Kınalızâde Hasan Çelebi Tezkiresi’nde;

“Hattâ merhûm sâhib-kırân-ı zemân Sultân Süleymân Hân oğlu Şehzâde Sultân Mehmedün sûr-ı hitânında şu‘arâ-yı zemân ve bülegâ-yı devrân kasîdeleri diyüp Zâtî

ki kıdve-i ‘asr ve zübde-i dehr idi kasîdesin cümleden mukaddem okudukda Fazlî nâm bir şâkird-i be-nâm vardur icâzet virün gelsün diyüp huzûr-ı sultânîde kasîdesin kendüden sonra okutdurmuşdur” (Sungurhan 2017a: 666-667).

Tezkirelerde “Zâtî’nin hâsü’l-hâs şâgirdi” olarak tanıtılan Fazlî, hemen hemen bütün şairlik bilgi ve tecrübesini Zâtî’den almıştır. Fazlî’deki ifade tarzı dahi Zâtî’nin kopyası gibidir. Şiirlerindeki bol deyimli Türkçe ve gündelik konuşma dili, devre damgasını vuran Türkî-i Basit cereyanı ile birlikte Zâtî’nin etkisinden kaynaklanmaktadır (Özkat 2005: 17). Fazlî, hocasına olan bağlılığı sonucunda divanı içerisinde yer alan bir gazeline Zâtî’ye atıfta bulunmuş; şairlik yolunda kendisini geliştirmesinde çok büyük katkılarının olduğunu ve onu üstat olarak gördüğünü ifade etmiştir.

Şimdiki şâ’irlere bu resme gâlib olmağa

Himmet-i Zâtî durur iy Fazlî bâ’is gâlibâ (G.26/5)

Ayrıca Fazlî, üstadının bir gazelinesi tahmis etmiştir.

I. Bend

Kanadum altına ‘ankâ gibi biñ kûh-sâr aldum

İçinde pençe-i kahr ile kebg-i dil-figâr aldum

Muhabbet fâkınıñ gerçi şikârın bî-şümâr aldum

‘Adû-yı zâg elinden bir tezerv-i şîve-kâr aldum

Dahî ben şâh-bâz-ı ‘ışk olaldan bir şikâr aldum

V. Bend

Olup Fazlî gibi ser-geştesi bir mâh ruhsârûñ

Varup dellâl-ı dil bâzâr-ı kûyına o dil-dâruñ

Hezârân derd ile ikrârın aldum [ben] o ‘ayyârûñ

Nukûd-ı sabr u dil virdüm metâ’-ı derdine yârûñ

Görenler Zâtîyâ cânlar virür bir yâdigâr aldum (Mus.31)

Bunun yanı sıra Pervâne Bey Mecmuası’nda Fazlî’nin hocası Zâtî’ye yazdığı üç adet naziresi bulunur.¹⁴ Bahsedilen zemin şiirler ile nazirelerin matla‘ beyitleri şunlardır:

Zâtî:

Dimiş ol meh şeb-i vasla nice müsta‘cil olur

Bir demi rûz-i firâkuñ niçe yüz biñ yıl olur (G.437)

Fazlî:

Kimse görmez ruhuñuñ ayını şâhâ yıl olur

14 Gıynaş, Kamil Ali (hzl.) (2017). Pervâne B. Abdullah, Pervâne Bey Mecmuası, Ankara: KTB Yayınları, s.928, s.929, s.1848, s.1849, s.2280,s.2282.

Tâli‘ümde toğıcak görmege yaş hâ‘il olur (G.86)

Zâtî:

Sanurlar levh-i sînem ben harâretten hırâş itdüm

Hurûf-i ‘ayn ü şîn ü kâfdan gayrın terâş itdüm (G.960)

Fazlî:

Ruh-i zerdüm ki yir yir nâhun-i gamdan hırâş itdüm

Vücûdum defterinden ‘âfiyet harfin terâş itdüm (G.127)

Zâtî:

Gelseñ ey kasr-i cefâ mi‘mârı ben hâk üstine

Sâyeler saldı sarây-i kadrüm eflâk üstine (G.1311)

Fazlî:

Gün degüldir subh-dem pertev salan hâk üstine¹⁵

‘Aks-i envâr-i ruhuñdur düşmiş eflâk üstine

Fazlî, Zâtî’nin dükkânına gelen genç şairler arasında şair ile en güçlü bağa sahip olan kişidir. Dönemin tezkirecilerinin iki şair arasındaki hoca-talebe ilişkisinin nasıl ve ne boyutta olduğundan detaylı bahsetmesi ve Fazlî’nin Divanı içerisinde yer alan bir gazelinde şairden bahsetmesi bu bilginin doğruluğunu kanıtlamaktadır. Buna göre kaynaklarda verilen bilgilerden hareketle Fazlî’nin Zâtî’nin öğrencisi olduğu açıkça görülmektedir.

2.6. Selîkî

XVI. yüzyıl şairlerinden Selîkî (ö. 1563-68) de Zâtî’nin talebelerinden biridir. Bu talebelik zamanla dostluğa dönüşmüş olmalı ki Âşık Çelebi’nin tezkiresindeki anlatımına göre şair bir gün hasta olmuş, bütün dostlarına hayıflanmış ancak “dânişmend-i yârân”dan olan Selîkî’yi ayrı tutmuştur (Kılıç 2018: 674).

Pervâne Bey Mecmuası ve Mecma‘u’n-Nezâ‘ir’de Selîkî’nin Zâtî’nin “baña” redifli gazellerinden birine yazmış olduğu bir naziresi bulunur.¹⁶ Bahsedilen zemin şiir ile nazirenin matla‘ beyti şudur:

Zâtî:

Şevk ile bir gün eger kim ol kamer-tal‘at baña

Gösterürse yüzini yüz gösterür devlet baña (G.15)

Selîkî:

15 Pervâne Bey Mecmuası’nda bahsedilen bu gazel, Kara Fazlî Divanı’nda bulunmamaktadır.

16 Gıynaş, Kamil Ali (hzl.) (2017). Pervâne B. Abdullah, Pervâne Bey Mecmuası, Ankara: KTB Yayınları, s.157, s.158. ; Köksal, M. Fatih (hzl.) (2017). Edimli Nazmî, Mecma‘u’n-Nezâ‘ir (İnceleme-Metin), Ankara: KTB Yayınları, s.114, s.115.

Her kaçan olsa cemâlûñ görmege fırsat baña

Hayret alur ‘aklumu mâni‘ olur dehşet baña (G.5)

Dönemin tezkirelerinde Selikî'nin Zâtî'nin öğrencisi olduğu bilgisi yer almaz. Bu bilgi, Halûk İpekten'in "Divan Edebiyatında Edebî Muhitler" adlı eserinde karşımıza çıkmaktadır.

2.7. Selisî

Zâtî'nin dükkânına gelen şairlerden birisi de kendi evlâdı gibi yetiştirdiği iki yeğeninden biri olan Selisî'dir. Âşık Çelebi Tezkiresi'ne göre akıllı talebeleri olarak nitelendirilen yeğenlerinden Ahmed Çelebi, Selisî mahlasıyla gazel yazan ve muamma çözen bir şairdir. Anadolu'da Ahkâm Tezkirecisi olarak bilinmesinin yanı sıra kendi akranları içerisinde kalem gibi doğru, parmakla gösterilen bir şahsiyet olduğundan bahsedilmiştir:

“... iki kaynı ogulları var idi ki ikisi bile veled-i sulbîsı gibi rebîbi ve ikisi dahı şâkird-i lebîb-i idi ki hâlâ biri Ahmed Çelebi'dür ki Anatoli'da ahkâm tezkirecisi olup akrânı içre hâme gibi engüşt-nümâ ve nâme gibi gazel-gûy ve mu'ammâ-küşâdur. Mahlası Selisî ve nişîmen-i ma'ârif-sadrınıñ, celîsi ashâb-ı nebe'üñ 'Alî'sidür. Bi'l-fî'l çeşme-i hayâtdan sîrâb ve zülâl-i 'ömrden şâd- revân-ı rûhı şâdâbdur” (Kılıç 2018: 672).

Şairin divanında yer alan bir gazeli, “Ahmed Çelebi” redifli olup yeğeni için yazılmıştır. Bahsedilen gazel şudur:

Gazel

Rahm kıl dîde-i giryânuma Ahmed Çelebi

Hey yazuk girme benüm kanuma Ahmed Çelebi

Subh-veş şevk ile çâk itmeyeyin mi yakamı

Mihrüñ el urdı girîbânuma Ahmed Çelebi

Bezm-i gamda beni gel gör ki neye ugramışam

Tut kulak nâle vü efgânuma Ahmed Çelebi

Görelî cân u gönüldeñ saña cân virdüğümü

Kasr ider hûnî gözün cânuma Ahmed Çelebi

Oldı biryân cigerüm âteş-i 'ışkuñla senün

Gör hâlüm gele bir yanuma Ahmed Çelebi

Tutılır nutkı cemâlûñ görenün 'aklı gider

Kim diye hâlümü sultânuma Ahmed Çelebi

Diye kim Zâtî'yi 'ışk eyledi şâh-ı şu'arâ

Kim nazar eylese dîvânuma Ahmed Çelebi (G.1647)

2.8. Yaralu-zâde Zekî Çelebi

Zâtî'nin dükkânına gelen ve şiirlerini gösterip ondan feyz alan şairlerden bir diğeri de Yaralu-zâde Zekî Çelebi'dir. Zâtî, "Letâyif" adlı eserinde Yaralu-zâde Zekî Çelebi için şu lââtifeyi söylemiştir:

"Bir zemânda Yaralu-zâde Zekî Çelebi şi're heves itdi, ne kadar şi'r dirse getürüp ben fakire arz iderdi, eyüsine eyü kemine kem dirdüm. Bir gün garrâ gazel dimiş, getürdi gördüm. Ben ayıtdum: Çelebi bu gazeli Hassân görse istihsaân iderdi, Selmân görse "Allah selâmet versin" dirdi, güzel dimişsin didüm, be-gâyet hazz itdi" (Çavuşoğlu 1970: 35).

Dönemin tezkirelerinde Yaralu-zâde Zekî Çelebi'nin Zâtî'nin öğrencilerinden olduğu söylenmemiştir. Bu bilgiye, şairin "Letâyif" adlı eseri üzerinde çalışan Mehmet Çavuşoğlu'nun "Zâtî'nin Letâyifi" adlı makalesinde ulaşmaktayız. Zâtî'nin bahsi geçen eserinde birinci ağızdan kendi anlatımı olduğu için bu bilgiden hareketle Yaralu-zâde Zekî Çelebi'nin Zâtî'nin öğrencisi olduğu anlaşılmaktadır.

SONUÇ

Osmanlı'da bir takım muhitlerde düzenlenen şair meclisleri, Klasik Türk edebiyatının şekillenmesi, gelişmesi ve yayılmasında önemli etkiye sahipti. Özellikle bazı muhitlerde, bir şair etrafında toplanan genç şairlerin oluşturduğu meclisler edebî mektep vazifesi görmekteydi. XV. yüzyılın büyük şairi Necâî'nin Vefa'daki evinde gerçekleştirdiği edebî mektep faaliyetleri gibi Zâtî de, XVI. yüzyılda İstanbul'daki Bâyezid Cami avlusundaki remil dükkânında kendi mektebini oluşturarak bu geleneği devam ettirmiştir. Denilebilir ki Zâtî de genç şairler tarafından üstat olarak görülmüş ve kendi edebî mektebini kurmuştur.

Zâtî mektebinde birçok şair yetişmiştir; Bâkî, Hayâlî Bey, Taşlıcalı Yahyâ Bey, Galatalı Kudsî, Kara Fazlî, Selîkî, yeğeni Selîsî (Ahmed Çelebi), Yaralu-zâde Zekî Çelebi ve ismi bilinmeyen daha pek çok şair bulunmaktadır. Bunlardan Bâkî, Galatalı Kudsî, Kara Fazlî ve Selîsî dönemin tezkirelerinden (*Âşık Çelebi T.*, *Gelibolulu Âlî T.*, *Beyânî T.*, *Kınalızâde Hasan Çelebi T.*, *Latîfî T.* ve *Riyâzî T.*); Selîkî Halûk İpekten'in "*Divan Edebiyatında Edebî Muhitler*" adlı kitabından; Hayâlî Bey ve Taşlıcalı Yahyâ Bey Mehmet Çavuşoğlu'nun "*Divanlar Arasında*" adlı kitabından hareketle Zâtî'nin öğrencisi olduğunu tespit edilmiştir. Bunların dışında daha önce Zâtî'nin öğrencisi olarak hiçbir kaynaktan ismi geçmeyen Yaralu-zâde Zekî Çelebi'nin adı ise Mehmet Çavuşoğlu'nun "*Zâtî'nin Letâyifi*" isimli makalesinde geçmektedir. Bu isimlerin Zâtî ile nasıl bir hoca-talebe ilişkileri olduğu noktasında kaynaklardaki bilgiler sınırlıdır. Dönemin tezkirelerinde, diğer isimlere nazaran Bâkî ve Kara Fazlî'nin şairle hoca-talebe yaşantısı hakkında daha ayrıntılı bilgiler yer almaktadır. Kaynaklarda XVI. yüzyılın büyük şairlerinden Hayâlî Bey ve Taşlıcalı Yahyâ Bey'in şairin öğrencilerinden olduğu söylenmekte ancak bu konu hakkında detaylı bilgi bulunmamaktadır. Buna ek olarak kaynakların verdiği bilgiler ışığında şairin öğrencileri arasında yer alan Hayâlî Bey ile arasında ciddi bir düşmanlığın meydana geldiği belirtilmektedir.

Klasik edebiyatta bir şair mektebi olarak kabul gören nazire geleneğini, Zâtî ve öğrencileri arasında da görmek mümkündür. En çoktan en aza doğru; Hayâlî Bey (8), Kara Fazlî (3), Bâkî (2), Taşlıcalı Yahyâ Bey (1), Galatalı Kudsi (1) ve Selikî (1)'nin hocaları konumundaki Zâtî'ye yazmış oldukları nazireler bulunmaktadır. Zâtî'nin de, öğrencilerinden Hayâlî Bey (4) ve Taşlıcalı Yahyâ Bey (2)'e nazire yazdığı görülür. Bunun yanı sıra Hayâlî Bey ve Kara Fazlî, şairin birer gazelini tahmis etmiştir. Öğrencilerinden Bâkî, Hayâlî Bey, Taşlıcalı Yahyâ Bey ve Kara Fazlî'nin divanı olup incelenen divanları içerisinde bahsedilen nazire ve tahmislerin dışında sadece Kara Fazlî Divanı'ndaki bir gazelde Zâtî'ye atıf yapılmıştır. Ayrıca Zâtî'nin incelenen divanındaki manzumeler arasında, hicvine yer verdiği Hayâlî Bey ve yeğeni Ahmed Çelebi (Selîsi)'nin ismi geçmektedir.

Çalışmamızda kaynaklarda yer alan bilgiler ışığında Zâtî'nin öğrencisi olarak ifade edilen şairlerden bahsedilmeye çalışılmıştır. Bilinmelidir ki XVI. yüzyıldaki şairler tarafından üstat kabul edilen Zâtî'nin dükkânına gelen öğrenciler yukarıda bahsedilen isimlerle sınırlı değildir. Şairin edebî mektep vazifesi gören dükkânının daha birçok şairin uğrak yeri olduğu aşikârdır.

Kaynaklar

- Açıkgöz, Namık (hızl.) (2017). Riyâzî Muhammed Efendi, Tezkiretü'ş-Şu'arâ, Ankara: KTB Yayınları. www.kulturturizm.gov.tr-<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-191371/riyazi-riyazus-suaratezkiretus-suara.html>. (Erişim Tarihi: 05.02.2023).
- Armutlu, Sadık (2014). “Şu'arâ Hocası Mâder-zâd Bir Şâir: Zâtî”, S.2, s.77-136. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/dogu/issue/25914/273112>. (Erişim 27.01.2023).
- Banarlı, N. Sami (1983). Resimli Türk Edebiyatı Târîhi I, İstanbul: MEB Yayınları.
- Bozkurt, Nebi (2004). “Mektep”, TDV İslâm Ansiklopedisi, (C.29, s.5-6), Ankara: TDVİA Yayınları.
- Canım, Rıdvan (hızl.) (2018). Latîfi, Tezkiretü'ş-Şu'arâ ve Tabsiratü'n-Nuzamâ (Tenkitli Metin), Ankara: KTB Yayınları. www.kulturturizm.gov.tr-<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>. (Erişim Tarihi: 05.02.2023).
- Coşkun Serdaroğlu, Vildan (2013). “Zâtî”, TDV İslâm Ansiklopedisi, (C.44, s.150-151), Ankara: TDVİA Yayınları.
- Çavuşoğlu, Mehmed (1970). “Zâtî'nin Letâyifi”, İst. Üniversitesi Edebiyat Fakültesi TDED, C.XVIII, s. 25-51.
- Çavuşoğlu, Mehmed (1981). Divanlar Arasında, Ankara: Ümran Yayınları.
- Çavuşoğlu, Mehmed ve TANYERİ, M. Ali (hızl.) (1987). Zâtî Divanı (Edisyon Kritik ve Transkripsiyon), (Gazeller Kısmı, III. Cilt), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Çetin, Kamile (2016). “Mektep Sahibi Bir Şair Olarak Necâtî Bey”, *HİKMET-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature]*, Prof. Dr. Mine MENGİ Özel Sayısı, Yıl 2, Sayı 5, s. 245-262.

Gıynaş, Kamil Ali (hızl.) (2017). “Pervâne B. Abdullah, Pervâne Bey Mecmuası”, Ankara: KTB Yayınları, s.30-31. www.kulturturizm.gov.tr-<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-194492/pervane-bey-mecmuasi.html>. (Erişim Tarihi: 05.02.2023).

Gürsoy, Belkıs (1996). “XV. Yüzyıldan İtibaren İstanbul’daki Edebî Muhitlere Genel Bir Bakış”, Bilig Dergisi, S. 2, s. 288-202.

İpekten, Halûk (1993). Bâkî Hayatı, Edebî Kişiliği ve Bazı Şiirlerinin Açıklamaları, Ankara: Akçağ Yayınları.

İpekten, Halûk (1996). Divan Edebiyatında Edebî Muhitler, İstanbul: MEB Yayınları.

İsen, Mustafa (hızl.) (1994), Gelibolulu Âlî - Kühû’l-ahbâr’ın Tezkire Kısmı, Ankara: KTB Yayınları. www.kulturturizm.gov.tr-<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-194288/kunhul-ahbarin-tezkire-kismi.html>. (Erişim Tarihi: 05.02.2023).

Kaplan, Hasan (2022). “Klasik Türk Edebiyatının Aktüelinde Bâkî”, Bu Devr İçinde Benem Pâdişâh-ı Mülk-i Suhan Bâkî Kitabı, İstanbul: DBY Yayınları.

Kaya, Bayram Ali (2006). “Necâtî Bey”, TDV İslâm Ansiklopedisi, (C.32, s.447-478), Ankara: TDVİA Yayınları.

Kılıç, Filiz (hızl.) (2018). Âşık Çelebi, Meşâirü’ş-Şu’arâ, Ankara: KTB Yayınları. www.kulturturizm.gov.tr-<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-210485/asik-celebi-mesairus-suara.html>. (Erişim Tarihi: 05.02.2023).

Kılıç Önal, Sevda (2016). “XVIII. Yüzyılda Bir Edebî Muhit Olarak Koca Ragıp Paşa Konağı” Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 25(4), 147-158.

Köksal, M. Fatih (hızl.) (2017). Edirneli Nazmî, Mecma’u’n-Nezâir (İnceleme-Metin), Ankara: KTB Yayınları, s.34. www.kulturturizm.gov.tr-<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-195954/mecmaun-nezair-edirneli-nazmi.html>. (Erişim Tarihi: 05.02.2023).

Kurtoğlu, Orhan (2013). “Zâtî, Ivaz”. Ahmet Yesevi Üniv. TEİS, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/zati-ivaz>. (Erişim Tarihi: 22.01.2023).

Kurtoğlu, Orhan (2017). Zâtî Dîvânı (Gazeller Dışındaki Şiirler), Ankara: KTB Yayınları. www.kulturturizm.gov.tr-<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-195592/zati-divani.html>. (Erişim Tarihi: 05.02.2023).

Küçük, Sabahattin (2019). Bâkî Dîvânı, www.kulturturizm.gov.tr-<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-78361/baki-divani.html>. (Erişim Tarihi: 10.02.2023).

Özkat, Mustafa (2005). Kara Fazlî’nin Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Dîvânı (İnceleme-Tenkitli Metin), Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi.

Sungurhan, Aysun (hızl.) (2017a). Kınalızâde Hasan Çelebi, Tezkiretü’ş-Şu’arâ, Ankara: KTB Yayınları. www.kulturturizm.gov.tr-<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-194494/kinalizade-hasan-celebi-tezkiretus-s-uara.html>. (Erişim Tarihi: 05.02.2023).

Sungurhan, Aysun (hızl.) (2017b). Beyânî, Tezkiretü’ş-Şu’arâ, Ankara: KTB Yayınları. www.kulturturizm.gov.tr-<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-194495/beyani-tezkiresi-tezkiretus-suara.html>. (Erişim Tarihi: 05.02.2023).

Tarlan, Ali Nihad (hızl.) (1945). Hayâlî Bey Divanı, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Tarlan, Ali Nihad (hızl.) (1967). Zatî Divanı (Edisyon Kritik ve Transkripsiyon), (Gazeller Kısmı, I. Cilt), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Tarlan, Ali Nihad (hızl.) (1970). Zatî Divanı (Edisyon Kritik ve Transkripsiyon), (Gazeller Kısmı, II. Cilt), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Tılfarlıoğlu, Musa (2022). “Necâtî Bey’in Divanı’nda Bulunmayan Bir Gazeli ve Bu Gazele Yazılan Nazireler”, VII. Uluslararası Battalgazi Bilimsel Çalışmalar Kongresi, 28-29 Ocak 2022, Malatya, s. 409-427.

Zülfe, Ömer (2009). On Altıncı Yüzyıl Şairi Selikî ve Şiirleri, Ankara: KTB Yay., <https://docplayer.biz.tr/11455481-On-altinci-yuzyil-sairi-seliki-ve-siirleri-omer-zulfe.html>. (Erişim Tarihi: 18.02.2023).